

ÉVFORDULÓ

Az Országos Rabbiképző Intézet Goldmark Kórusa 30 éves

Ünnepi hangversenynek adott helyt 1999. november 21-én a Hősök Temploma, amely a Dohány utcai Zsinagóga kertje mögött található. Ez az esemény a magyarországi zsidó hitéletben, de az amatőr kórusmozgalomban is fontos eseménynek számít, hiszen nem minden együttes tudhat maga mögött 30 évi aktív hangversenyzést. Ebből az alkalmából Ádám Mária karnagyot kértük meg: kalauzoljon végig a kórus történetén.

— Kik és milyen céllal alapították a Goldmark Kórust?

— A Goldmark Kórus első fellépése 1969. november 22-én a Hegedűs Gyula utcai zsidó templom kultúrtermében volt, ahol Benesovszky Imre főrabbi úr köszöntésére gyűltek össze e templomkörzet tagjai. Meglepetés volt az ünnep-lők számára, amikor huszonötén, főként fiatalok, lányok és fiúk kis csoportot alkotva középre álltak és énekelni kezdtek olyan énekeket, amelyeket a közön-ség tagjai utoljára az otthonukban, asztal körül ülve hallhattak —legjobb esetben— 20 évvel azelőtt. Feltűnt magának az „együttesnek” a megjelenése is, hiszen az 1950–1960-as években zsidó rendezvényeken színészek és operetténekesek fellépése jelentette a szórakozást. Az „ünnepi” hangulatot —jó esetben— a kö-zösség kántorának egy-két zsoltáréneke idézte fel. A csoportos együttlét esemény volt ebben az időben és felkeltette a „hatalom” figyelmét. Ebben a lég-körben nagy merészségnek számított e kórus megalakulása, így igen hálás az utókor Scheiber Sándor professzornak, aki ekkor az Országos Rabbiképző Intézet igazgatója volt. Bátorsága és körültekintő segítségnyújtása nélkül nem jöhetett volna létre ez az együttes. Ő adta a biztos bázist, tekintélye garancia volt, hogy e közösség az akkori politikai rendszer feltételeit figyelembe véve munkál-kodik, azaz a kórus tagjainak együttléte és az énekelt művek nem idézik fel az 1946–1950 közötti cionista kórusmozgalmat. A repertoár kiválasztásában, az éne-kelt dallamok szövegének átvizsgálásánál komoly feladatot vállalt Scheiber pro-fesszor úr. Így tudtuk elkerülni, hogy hangversenyeinken soha nem találtak betiltható művet. A mai ifjú kórustagok teljes valóságában már nem tudják érzé-kelni azt a keskeny kis mezsgyét, amelyen haladtunk: olyan műveket kellett megtanulni, amely újraélesztették a zsidó hagyományt, amelyek értékes temp-lomi énekek vagy népzenei dallamok, ugyanakkor a magyarországi cionista mozgalom idejében még nem énekelték őket. Ebben a légkörben reális célkitűzés csak a magyarországi zsidó zene megtartása és a feledéstől való megmentése lehetett. Ilyen kezdet után e kórus —a politikai környezet fokozatos változá-sával— az elmúlt 30 év folyamán az alapítók elvárásán felül a zsidó zene ter-jesztését, széleskörű kutatását, új művek életrehívását és ezek hanghordozóra történő rögzítését is megvalósította.

— *Melyek voltak az alapító, Ádám Emil zsidó zenei gyökerei?*

— A Goldmark Kórus alapító karnagya, *Ádám Emil* az 1920-as évek második felében kezdte el tanári, karvezetői és zeneszerzői működését Debrecenben. Ebben az időben Rothmann Emilnek hívták és énektanára volt a debreceni Zsidó Gimnáziumnak, ahol egy ifjúsági kórust tanított. Részes volt a debreceni zsidó hitéletnek is, és vezette az ún. státusquo zsinagóga kórusát. Családi hagyományként énekelt a Debreceni Izraelita Ifjak Dalkörében is, majd ennek karmestere lett. E három kórus egyre több zsidó zenei anyagot igényelt, így zeneszerzői munkássága is megjelent e kórusok hangversenyein. Anyai családjához járva nyaranta Ungvár és környéke jiddis és chászid népzenei anyagát gyűjtötte, majd kórusainak feldolgozta. A háború előtti debreceni zenei életben jelentős volt munkássága, és a zsidó közösségen kívül is sikereket aratott a Dalkör több kórusversenyen.

A háború elsodorta az embereket és ezt —az akkor már jelentős— zeneszerzői munkásságot. A művek többsége megsemmisült és csak az emlékezetben maradt meg. A háború utáni cionista kórusmozgalomban újra szerepe lett *Ádám Emil*nek, de akkor már Budapesten. E kórusoknak leírta a régen gyűjtött dallamokat, felidézte vagy újra írta a kompozíciókat, így mentve meg a felvidéki népzenei anyagot az enyészettől.

Amikor karvezetői és énektanári munkáját az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnáziumban 1969-ben befejezte, újra megkezdte a zsidó zene művelését. A Goldmark Kórus életre hívásakor 20 évi szünet után felidézte a múltat és töretlenül folytatta karmesteri és zeneszerzői munkásságát. 1987-ben bekövetkezett haláláig sok új művet komponált e kórus számára. Zenei alapot az ő eltett régi gyűjtései adták, és szerencsére még újabb anyagok felkutatására is futott erejéből. Karmesteri munkáját mindmáig leánya, *Ádám Mária* folytatja.

— *Mit tartanak a kórus fő feladatának?*

— A megalakulástól kezdődően részt veszünk ünnepeinken, az Országos Rabbiképző Intézet templomának kiemelkedő eseményein (például a rabbi-avatásokon). Férfikarunk énekel minden évben a budapesti zsidó sírkertben a mártírok emlékére tartott megemlékezéseken. A szegedi Egyházzenei Napok visszatérő vendégei vagyunk, évente —május hónapban— hangversenyt tartunk a Zsinagógában. Esztendőről-esztendőre ugyancsak hangversennyel ünnepeljük Goldmark Károly születésnapját Keszthelyen a Helikon Kastélymúzeumban.

Az évente megismétlődő hangversenyeinken túl több olyan hely van, ahova sűrűn visszahívunk. Ilyen Vác, ahol az Egyházzenei Esték keretében hangversenyeztünk a ferencesek templomában, valamint Fót csodálatos katolikus temploma, Oroszlányban a római katolikus plébániatemplomban több alkalommal adtunk teljes estét betöltő műsort. A Keresztény-Zsidó Társaság szervezésében több kisebb közösségbe látogatunk el, ahol teológusok, filozófusok és rabbik tartanak előadásokat egy-egy vallási témáról, és ezeket illusztrálja kórusunk előadásának anyaga.

Az ősi zsidó zene megismertetése napjainkban is érdekes feladat, hiszen nehezen határozható meg, mi maradt reánk a szétszórattatásban. E témáról szól az „Évezredek hangszerei és muzsikája” című előadássorozat az 1970-es években, amelyen Reviczky Béla műsorvezetőként és szervezőként vett részt, és más művészekkel együtt régi (ógörög, római, zsidó, bizánci és örmény) zenei anyagot mutattunk be. E sorozat keretében Budapest több színpadán, a Várban és több vidéki városban szerepeltünk. A Pesti Vigadóban „Dallamok a héber zene világából” címmel két előadásunk volt, amelyeken a különböző korok zsidó zenéjét idéztük fel az ókortól napjainkig.

Sorra látogatjuk a vidéki zsidó közösségeket, esetenként egy-egy ünnephez kapcsolódó előadást tartunk (Debrecen, Szeged, Miskolc, Szolnok, Nyíregyháza, Kecskemét, Kiskunhalas és Karcag). Ezen feladataink sorába tartoznak a restaurált zsinagógák avatási ünnepségei, vagy az elhurcolt zsidóság emlékére készített márványtáblák és kopjafák avatási ünnepségei. Rész vettünk Dabason, Gyónon, Kiskunhalason és még sok más helyen ilyen társadalmi ünnepségeken.

Ezek olyan közösségek, amelyekben még tartanak istentiszteletet —legalább ünnepek alkalmával—, összehívható az itt élő zsidóság. Tapasztalatunk szerint szűk közösségünk tagjain kívül más, zenét szerető és érdeklődő emberek is eljönnek ezekre az alkalmakra. Legtöbbször a helyi önkormányzati vezetők és a keresztény egyházak képviselői is meghallgatnak bennünket, így több alkalommal született meghívás más egyházak közösségei részéről egy-egy ilyen bemutatkozás alkalmából. Igen szívszorongató percek is adódnak egy-egy ilyen vidéki látogatáskor, hiszen a vidéki közösségekben túlnyomó többségben idős hittestvérek jönnek el egy-egy eseményre. Mivel a vidéki zsidóság közel egésze a holocaust áldozata lett, így e borzalmat túlélte generáció az ősi dallamokat sírva hallgatja végig. Felidézzük bennük azt a szép múltat, amikor templomaik telve voltak, családjuk még együtt volt és szüleik asztalánál közösen énekelgették ezeket a dallamokat.

Misszióknak tekintjük a vidéki hitközségek látogatását és ez kiterjedt a határainkon túli közösségekre is. Ellátogattunk Ungvárra és Munkácsra a holocaust 50. évfordulóján, voltunk Zágrábban (itt külön hangversenyt adtunk egy öregotthonban), Kassára több alkalommal is elmentünk, s itt külön örömet szereztünk e kis közösségnek a péntek esti és szombat délelőtti istentiszteleten való közreműködésünkkel. Ellátogattunk Észak-Komáromba (Komarno) is egy egyházzenei fesztivál alkalmából.

Első külföldi utunkra 1979-ben került sor, amikor Bécsbe kaptunk meghívást és a Burgban adhattunk hangversenyt. A dátumot nézve elképzelhető, milyen nagy feladatot jelentett ez a kórusnak, hiszen ebben az időben az útlevelet sem mindenki kapta meg. Hasonlóan „történelmi esemény” volt 1986-ban, amikor 2 hetet tölthettünk Izraelben, hiszen ekkor még diplomáciai kapcsolat sem volt a két ország között. Bejártuk Izraelt, naponta tartottunk valahol hangversenyt, fogadott bennünket Izrael államfője, felvételt készítettünk a televízióban

és egyenes élő adásban hallhatták jeruzsálemi hangversenyünket az ott élő vallásos zsidó közösségek. Ezt az utat még Ádám Emil vezetésével tettük meg, sőt ugyanebben az évben Assisibe is meghívták a kórus egy nemzetközi esemény kapcsán. Az ezt követő időszakban került sor egy Németország több városában tartandó hangversenykörútra.

A hangversenyzésen kívül nagyon fontosnak tartjuk, hogy a már megtanult műveket rögzítsük. Ezzel az utókor számára történő átadás, az enyészettől való megmentés feladatán túl lehetőségünk van zenénket olyan helyekre eljuttatni, ahol egyébként soha nem hallanák. Ismereteink szerint több alkalommal tartottak kis vidéki helyen olyan ünnepi megemlékezést, ahol a mi CD-nket használták, mert élő zsidó zenei produkció élvezésére lehetőségük nincs. A rádióban és a televízióban igen sűrűn használják kórusunk felvételeit. Eddig a következő hangzó anyagokat jelentettük meg:

„Szombati és nagyünnepi héber dallamok” (1974. LP)

„Eljött az ének ideje...” (1992. MK, CD)

„És felnyitod az Emlékezés Könyvét” (1996. MK, CD)

„Fűszerek kertje” (1999. MK, CD)

Végezetül száraz statisztikai adatok: a 30 év alatt volt olyan esztendő, amikor csak 5 előadásunk volt, de pl. 1995-ben 27 alkalommal léptünk fel. Átlagos esztendőben 14 hangversenyen szerepelünk, ami amatőrök lévén nem kis feladatot jelent.

— *Milyen szerzők, művek szerepelnek a kórus repertoárján?*

— Elsőként a zsolnárokat és imakölteményeket emelnénk ki. Ezek legtöbbször a XIX. századi német és osztrák kántorkomponisták: L. Lewandowski és S. Sulzer művei. Nagyon szép és eredeti műveket írt az angol származású S. Alman, és szerepel a műsorunkon az orosz Deutschtól (Dunajevszkij nagyapjától) is kompozíció. Ádám Emil több zsolnárt zenésített meg számunkra, és az utóbbi években Király László zeneszerző is —bekapcsolódva a kórus életébe—feldolgozott számunkra zsolnárénekeket. Ez a műfaj fontos része műsoranyagunknak, mert zsinagógai eseményeken és hangversenypódiumon egyaránt megszólaltathatóak.

A népzenei anyagok között elsősorban a jiddis és chászid dallamok szerepelnek. Ezek legtöbbször Ádám Emil feldolgozásában énekeljük, de vannak dalok, amelyeket eredeti, egyszerű formában adunk elő csokorba kötve. Ezek eredeti szépségükkel hatnak a hallgatóságra. Kutatjuk, feljegyezzük és igyekszünk minél többet repertoárunkra tűzni e zenei kincsekből, mert lassan elfogynak azok az emberek, akik még szüleiktől ismerik e letűnt világ dallamanyagát.

Király László nevét már említettem. Ő még Ádám Emil munkássága idején kapcsolódott be kórusunk életébe és karnagyunk halála után is tovább dolgozik velünk. Az évek teltevel szükségünk volt zenei anyagunk bővítésére, az időközben gyűjtött dallamok feldolgozására. Így kapcsolódott be munkánkba Király László zeneszerzőként is, és a zsidó zenének két újabb területét tette elérhetővé számunkra. Ennek egyike a magyar-zsidó népzene, a másik a magyar-

országi zsinagógákban a századforduló idején énekelt dallamok köre, amely lassan feledésbe merül. Legfrissebb repertoárunk túlnyomó részét ezek a művek alkotják és tapasztalatunk szerint nagy érdeklődéssel hallgatják előadásainkon a friss, új harmóniákkal teli kórusműveket.

Az ókori zene bemutatását is feladatunknak tekintjük. Ezeket régi lejegyzésekből lehet rekonstruálni. Ilyen dallamot hozott számunkra Scheiber professzor Angliából, ahol kutatásai során egy Obadja nevű normann prozelita szerzetes neuma-hangjegyekkel leírt feljegyzésére bukkant, amely kb. a XII. századból származó első írásos zsidó zenei emlék. Ugyancsak ősi az a Lőw Imánuel szegedi főrabbitól származó dallam, amelyet a tóratekerceken található, a VII. században leírt negina-jelek alapján rekonstruált. Idelsohn neves zenetudós babiloni gyűjtéseiből is megszólaltatunk széder esti dallamokat előadásainkon. Salomone Rossitól is —aki madrigál-világában örökölt meg zsoltárokat a XVII. század elején— több művet tűztünk műsorunkra.

Az eddig bemutatott zenei anyag mellett Bach, Beethoven, Verdi, Kodály és Bartók kórusműveit is énekeltük. A kórusirodalom e remekművein kívül névadónknak, Goldmark Károlynak művei is felhangzanak hangversenyeken egy-egy alkalommal.

— *Kik alkotják a kórus tagságát?*

— A kezdetekkor a Rabbiképző Intézet hallgatói és az Anna Frank zsidó gimnázium tanulói alkották a kórus gerincét, és hozzájuk csatlakoztak azok a középkorú tagok, akik valamilyen módon kötődtek a zsidó zenéhez, vagy a karmester előző kórusaiban (legtöbbször a háború utáni cionista kórusokban) énekeltek. Ez a kép mára teljesen megváltozott. Kevesen vannak azok, aki valamelyik zsidó tanintézetben tanulnak, de annál több a más egyetemre járó fiatal, és sok középkorú társunk énekel velünk. Az alapító tagok közül sokan nincsenek már az élők sorában, de van egy nagyon erős mag, amelynek tagjai az alapítást követő pár éven belül kapcsolódtak be a munkába.

A dalosok (és a karmester is) egytől-egyig amatőrök, foglalkozásukat tekintve tanárok, mérnökök, ügyvédek egyaránt megtalálhatók közöttünk. Az évek során tagságunkból jelentős kántorok nőttek ki. Ezek közül hűséges dalosként énekel velünk Fekete László, a Dohány utcai Zsinagóga főkántora és Tóth Emil, az Országos Rabbiképző Intézet templomának főkántora. Szólistaként és egyszerű kardalosként vesznek részt munkánkban, és esetenként szóló kántori produkciókkal is szerepelnek. A női karban is több szólista kvalitású énekesünk van, így műveink előadását női szólok is színesítik.

— *Mi az, ami ezt a közösséget harminc éve összetartja?*

— A legtöbbször még Ádám Emiltől ismerték meg a zsidó zene szépségét és magukévá tették azt a hitet, amely alapító karnagyunkat is éllette: kórusunk missziója a magyarországi zsidó zene megmentése, ápolása, terjesztése és az itt élő maroknyi zsidóság zenei táplálékának biztosítása.

Hisszük és valljuk, hogy e missziót betöltő együttesünknek szép múltja és sok-sok fellépéssel gazdag jelene után lesz jövője is, hiszen —e jubileumi hang-

verseny is bizonyította— szükség van a magyarországi zenei életnek és főképpen a magyarországi zsidó közéletnek e lelkes és sok-sok értéket mentő, a szíveket melegítő gyönyörű muzsikát tolmácsoló együttesére.

— *Isten tartsa meg a Goldmark Kórust a zsidó közösség és egész magyar egyházzenénk örömére!*

*

Az ünnepi hangverseny műsora

Köszöntések: Fröhlich Róbert, a Dohány utcai zsinagóga főrabbija
Schweitzer József országos főrabbi

Ókori dallamok Fekete László előadásában

Ádám Emil: Zsidó lélek — zsidó ének (kóruszsvit zongorakísérettel)

Tóth Emil főkántor

Ádám Emil: 130. zsoltár

Fekete László főkántor

Tóth Emil főkántor

Király László: Zsidó katonaballada

Király László: Négy újhéber dallam (nőiakar)

Fekete László és Tóth Emil főkántorok

Ádám Emil: Három szombati dal

Ádám Emil: Hámávdil

L. Lewandowski: 150. zsoltár

Üdvözlések: Heisler László, a Dohány utcai körzet elnöke

*

Szólisták: *Kéval Zsuzsa* (szoprán)

Fekete László (bariton) a Dohány utcai zsinagóga főkántora

Tóth Emil (tenor), az Országos Rabbiképző Intézet zsinagógájának főkántora

Műsorközlő: Rónai Ádám István

Zongorán kísért: *Éliás Vera*

Vezényelt: *Ádám Mária*